

Folklorê Kurdî di Sedsala 21emîn de: Pirsgirêk û Derfet

Doç. Dr.Necat KESKÎN

Beşa Ziman û Çanda Kurdî- Zanîngeha Mardin Artuklu-Enstîtuya Zimanên Zindî/ Turkîya

PUXTE:

Peyva “folk-lore”ê di dawiya nîveka sedsala 19emîn de ji aliyê William John Thoms ve hat bikaranîn û di demeke kurt de belav bû, ket nav lîteraturê de. Heta dawiya sedsalê li gelek welatên Ewropayê Komeleyên folklorê hatin avakirin û kovarên têkildarî xebatên folklorê hatin weşandin ku ya herî temendirêj *Folk-lore Society* û kovara wê *Folk-lore* e. Pê re kongreyên navnetewî hatin lidarxistin ku di wan kongreyan de çarçove, rêbaz, sehayên xebatê yên folklorê hatin nîqaşkirin. Peyva ku dihat wateya “zanîna gel” bi van çalakî û xebatan bû navê wê beşê jî ku li ser vê “zanîna gel” dixebite.

Bêguman geşedanên xebatên folklorê bi belavbûna hestên netewî ve jî rasterast girêdayî bûn û lewma jî rewşenbîrên gelên cuda yên Ewropa û cîhanê ku dixwestin “rihê” neteweyên xwe derbixin meydanê berê xwe dan xebatên folklorê û bi taybetî jî edebiyata gelêrî ya gelên xwe. Lewma jî piraniyên xebatên vê demê bêhtir li ser helbesta gelêrî û çîrok, efsane, destan, û mitolojiyê ne.

Bi geşbûna fikrên netewperwerî, di çarîka pêşî ya sedsala 20emîn de fikir û nivîsên derbarê folklor û girîngiya xebatên folklorê di nav rewşenbîrên Tirkî de jî peyda dibin û pê re xebatên têkildarî berhevkirinê jî dest pê dikin. Heman fikir û raman bi wan rewşenbîrên kurd re jî peyda dibin ku bi yên tirk re li Stenbolê di heman derdora siyasî û çandî de dijîn. Meseleya ziman û *vegera nav gel*, berhevkarina hemanên çandî û gelêrî dihat nîqaşkirin. Lê derketina *Şerê Cihanê yê Yekemîn* van nîqaşan nîvco dihele heta dawiya şer. Piştî şer diqede û dewleta Osmanî têk diçe, rewşenbîrên kurdan careke din berê xwe didin xebatên siyasî û çandî. Mînakê herî zelal a berbiçav ya vê demê *Komeleya Pêşketinê ya Kurd/Kurdistana* (Kurdistana Tealî Cemiyetî) û Kovara *Jînê* ye.

Di nav rûpelên *Jînê* de em rastî mînakên pêşî yên xebatên edebiyata gelêrî dibin wek yên Kemal Fewzî, Law Reşîd û Hilmiyê Sêweregî; dîsa di heman kovarê de nêrînên derbarê berhevkarina keresteyên têkildarî edebiyat û çanda kurdî jî derdikevin meydanê. Bêguman berî wan em wekî berhevkarinên Mele Mehmûdê Bazîdî bi alîkarî û rêberiya August Jaba û berhevkarinên oryantalîst, mîsyoner û lêkolînerên Ewropî ku di dîroka xebatên folklorê kurdî de girîng in, rastî mînakên din jî tên. Lêbelê em dikarin bibêjin ku xebatên têkildarî folklorê kurdî bi armanceke zelal û bi zanebûneke diyar di dema *Jînê* de dest pê dikin.

Bi parçebûna Dewleta Osmanî û avabûna Komara Tirkîyeyê re Kurd jî ji hev belav dibin; çalakîyên wan ên siyasî têk diçin û di salên 1930î de careke din berê xwe didin folklor û edebiyata gelêrî li navendên cuda. Nimûneyên cureyên edebiyata gelêrî di *Hawar*, *Ronahî* û *Roja Nû* ku li Şam û Bêrûdê tên çapkirin; berhevkarin û weşanên li Erîvanê; dîsa xebatên berhevkarîyê yên li Kurdistana Iraqê hinek mînak in.

Wek ku tê dîtîn rewşenbîrên kurd jî di demeke ne dereng de dest avêtine xebatên folklorê; lêbelê şert û mercên tê de xebatên wan li hember ên gelên derdore lawaz hiştine. Bêguman ev lawazbûn di serî de têkildarî rewşa siyasî ya giştî ya kurdan bû heta salên dawî. Lê ev yek li gorî nêrîna me bi tena sere xwe pîrsgirêk û lawazbûna xebatên folklorê kurdî rave nake. Derveyî rewşa siyasî ya kurdan û bandora wê li ser xebatên folklorê, pîrsgirêkên têkildarî sehaya folklorê bixwe jî hene ku mirov dikare wek *pîrsgirêkên têkildarî akademîk, sazîbûn û sepandinê* bi nav bike. Li aliyê din derfetên din jî rû didin ji bo birêkûpêkkirina sehaya xebatên folklorê kurdî.

Li gorî vê çarçoveyê, di vê gotarê de, rewşa xebatên folklorê ya heyî dê bê pêşkêşkirin û li gel vê, pîrsgirêk û derfetên xebatên folklorê kurdî jî dê bên nîqaşkirin.

Peyvên Serekî: *Folklorê Kurdî, Kovar, Sazî, Pîrsgirêk, Derfet.*

Destpêk:

*Folklor DNA ya me ya çandî ye. Ew hunera gelêrî, hikaye [çîrok], zanîn û pratîkên gelekî di nav xwe de dihevine. Ligel ku ew bi hafîze û dîroke ve bikaribe bê girêdan, di heman demê de bi kevneşopiyên zindî û vegotinên afirîner ên îroyîn ve jî girêdayî ye. Folklore xwe adapte dike û her zindî ye.*¹

Malpera Civaka Folklorê ya Emerîkî (*American Folklore Society*) wisa pêşwazîya mêvanên xwe dike. Di vir de di heman demê de girîngiya sehaya folklorê jî tê îfadekirin û herweha bê folklor çi ye û çi di nav xwe de dihevine. Lêbelê folklor ne tenê ew navê giştî yê huner, çîrok, zanîn û pratîkên gel e; di heman demê de navê qadeke zanistî ye ku li ser van berheman xebatên zanistî jî birêve dibe (Mason 1891).

Derketin û belavbûna Folklorê wek sehayeke zanistî

Folklor wek qadeke zanistî li ser çanda gelekî an jî heremekê li gorî rê û rêbazên xwe û bi nêrîneke akademîk lêkolînan dike. Di vê çarçoveyê de berhevkarî, polînkirin, arşîv û şirovekirina berhemên gelêrî jî dike û di dawiyê de jî dixwaze bigihije hinek sentezan (Örnek 2000). Îro, folklor wek beşeke zanistî di nav bernamêyên gelek zanîngehên welatên cûrbecûr de cihê xwe girtiye. Lê wek her beşekê ew jî xwedî dîrokeke xwe, bi gotîneke “folklorîk” xwedî çîrokeke xwe ya taybet e.

Folklor wek peyv (*Folk-Lore*) cara pêşî ji aliye William John Thoms ve di sala 1846an de di kovara *The Athenaeum* de tê bikaranîn. Thoms di nameya xwe de ku bi navê Ambrose Merton ji kovarê re şandiye, pêşniyaz dike ku ji dêvla “antikeyên populer (gel) û edebiyata populer (gel)” êdî peyva *Folk-Lore* bê bikaranîn.²

Her çiqasî bikaranîna peyva “Folk-Lore” cara yekem di 1846an de bûbe para William John Thoms jî, berî vê bikaranînê di dawîya sedsala 18mîn de li Almanyayê bi wateyeke nêzîk peyva “Volkskunde” jî hatiye bikaranîn (Tokofsky, 1996).³ Lêbelê ji dêvla ya almanî ve peyva inglîzî di nav civaka zanistî û lêkolînavan de hatiye pejirandin û di demeke kurt de jî ev peyv belav bûye. Bêguman ev yek bi berfirehbûna bikaranîna zimanê inglîzî ve jî têkildar e. Du zimanên din ên belavbûyî yên wê demê, spanî û frensî jî ev peyva inglîzî wergirtine û dibe kû ev yek bikaranîna “volkskunde” ya almanî sînordar kiribe. Bi bikaranîn û belavbûna peyvê li seranserê Ewropayê re tê dîtîn ku sehayeke zanistî jî ava dibe. Komele ava dibin (*Folklore Society-Civaka Folklorê-1878*), kovarên weşandin (*The Folk-Lore Record-1878*) û kongreyên zanistî tînin li darxistin

(Paris 1889; London 1991; Chicago 1893) ku bi rêya van kovar û kongreyan jî çarçoveya sehayê derdikeve meydana.

Ev sehayê nû pêl bi pêl di nav rewşenbîrên gelên Ewropî û herweha Rusî de jî de deng dide, rêya nîqaş û xebatên di wî warî de vedike. Ev pêl di destpêka sedsala 20mîn de digihije Paytextê Dewleta Osmanî. Ziya Gökalp ê ku bi eslê xwe kurd e, cara pêşî vê sehayê di 1913an, di kovara *Halka Doğru* (Ber bi Gel ve) de bi sernavê nivîsa *Halk Medeniyeti* (Medeniyeta Gel) dide naskirin. Di heman nivîsa xwe de Gökalp vê sehayê bi osmanî (tirkî) wek *halkiyat* jî bi nav dike (bnr. Tan 2013). Di heman demê de, wekî li jêr jî dê bê behskirin, di nav rewşenbîrên kurd de jî fikrên derbarê girîngiya ziman û “vegera nav gel” tên xwe didin der.

Xebatên Folklorê Kurdî

Destpêkirina xebatên folklorê di nav gelek gelên cîhanê de bi geşedana hestên netewî ve girêdayî ye û yên kurdan jî kêr zêde di vê çarçoveyê de ne. Lêbelê di heman demê de xwedî hinek taybetiyên xwemalî jî ne. Berî her tiştî kurd piranî di nav xaka împaratoriya Osmanî de dijîyan. Du, xebatên destpêkê ne bi wê hizra “netewî” hatine kirin. Wekî din xebatên pêşî jî piranî ji hêla biyaniyan ve hatine kirin. Dema xebatên ji hêla biyaniyan ve hatine kirin li derve bîrê hiştin, tesnîfeke bi vî rengî ya dîroka xebatên folklorê kurdî derdikeve meydana ku di xebateke din de (Keskin 2019: 77-119) jî hatiye îfadekirin;

- 1- Serdama Dewleta Osmanî ku di dema dawî de ew hestên netewî jî li pêş in
- 2- Serdama Piştî Dewleta Osmanî ku heta roja îroyîn jî dikare bê şopandin.

Di serdema pêşî de wek destpêk xebatên Mele Mehmûdê Bazîdî derdikevin pêşîya me ku bi hevkarî û rêberiya konsolê Rusî yê Erzoromê August Jaba derketine meydana û dîsa bi saya wî û parastina wan li *Akademiya Zanistî ya St. Petersburgê* gihastina berdestê me. Di nav xebatên Mele Mehmûdê Bazîdî de du ji wan rasterast têkildarî folklor û etnografyaya kurdan e û lewma jî di dîroka xebatên folklorê kurdî de wek destpêk jî tê nixandîn (Yıldırım & Pertev & Aslan 2013; Keskin 2019). Ev xebatên Mele Mehmûd ku bi folklorê kurdan ve têkildar ev in;

- *Adat û Rasumatnameya Ekradiyê* (Adet û Rêwresmên Kurdan)
- *Cami'eya Risaleyan û Hikayetan bi Zimanê Kurmancî*

Ya pêşî de derbarê orf, adet, rabûn û runiştin, eşîrên kurdan, têkiliyên civakî agahî hene û lewma jî wek etnografyayeke dema xwe ye. Ya duyemîn jî wek ji nav jî diyar dibe hikayetên (bêhtir di çarçoveya rîvayetan de bin jî) bi zimanê kurmancî dihevin ku wek mînakên edebiyata gelêrî dikarin bîr nixandîn.

Piştî xebatên Mele Mehmûd û hevkarî wî August Jaba, em rastî xebatên ewropîyan tên ku wek mînak Alber Socin û Eugen Pyrm (1890); Oscar Mann (1906); Hugo Makas (1926) dikarin bîr dayîn. Xebatên folklorê kurdî yên vê demê wek *dewra pêşî ya serdema Osmanî* jî dikarin bîr tesnîfkirin.

Dawiya sedsala 19mîn û destpêka sedsala 20mîn heta şerê Cîhanê yê Yekemîn ji bo kurdan serdemeke *lixwehişyarbûnê* ye. Di vê dewrê her çiqasî em rastî tevgera “netewî” û netewperweriyê neyên jî xuya ye kurd bi xwe, bi hebûna xwe dihisin.⁴

Xebatên folklorî yên rasterast bi geşedana netewperweriya kurdî ve têkildar di serdema dawî ya Dewleta Osmanî de, di kovara *Jînê* de tên dîtin. Geşbûna hestên netewî û gihastina asta netewperweriya siyasî –li gorî yên gelên din, derengmayî- di nav kurdan de bîguman bi şert û mercên siyasî, civakî û çandî ku tê de bûn ve girêdayî bû.

Lewma li vir pêwîstî bi kurte-nêrînek derbarê geşedana netewperweriya kurdî di serdema Osmanî de derdikeve meydanê.

Kurte-nêrînek derbarê netewperiya kurdî di serdema Osmanî de

Kurd heta dawîya Şerê Cîhanê yê Yekemîn di nav Dewleta Osmanî de wek parçeyekî împaratoriye bûn. Heta nîveka sedsala 19mîn jî wek mîrekiyan di nav rêveberiyê serbixwe/otonom de jiyana xwe didomandin ku di dema Sultan Selîmê lemîn de dest pê kiribû. Wê demê eşîr û mîrên kurdan li himberî Safaviyan piştgiya Osmaniyan kirin û bi vê alîkariyê jî Osmaniyan di şerê Çaldiranê yê di 1514an de Safavî têk birin. Bi rêya vê alîkarî û piştgiyê jî ji aliyekî ve kurdan statuyeke *de-facto* otonom bi dest xistin û ji aliyê din ve jî bûn parçeyekî împaratoriya Osmanî. Ev hemtêkiliya simbiyotîk a di navbera mîrekiyên kurdan û împaratoriya Osmanî di destpêka sedsala 19mîn de diguhere û di nîveka sedsalê de bi avakirina “Eyaleta Kurdistanê” re jî bi temamî rewşeke din derdikeve meydanê. Bi gotineke din serdema mîrekiya ku ji 1514an heta 1847an bi tevahî 333 salan dewam kiribû, bi avakirina “Eyaleta Kurdistanê” re êdî ji holê radibû (Hakan 2007:253).

Împaratoriya Osmanî di sedsala 16mîn de ber bi rojhilat, rojava, û başûr ve gihast sînorê xwe yên herî berfireh. Di dawîya sedsala 17mîn de ev berfirehbûn û pêşdeçûn rawestiyar û di sedsala 18mîn de jî hêdî hêdî paşdeçûn û windakirina erdê dest pê kir. Ji aliyekî ve geşedanên siyasî, aborî, teknoloji û herweha entellektuelî yên li Ewropayê ku wek qonaxa rewşenbîrî jî tê îfadekirin; ji aliyekî ve jî ramanên derbarê azadî û pê re netewperwerî ku bi şoreşa Frensî re belavbûn û bandor li gelên di bin desthilatdariya împaratoriye kirin, hinek ji sedemên “paşdemayîn” û rawestina berfirehbûna împaratoriya Osmanî bûn. Ramanên ku bi Şoreşa Frensî re derketin meydanê wek pêlekê belav bûn û di demeke nêzik de gihastin nav xaka Osmanî jî. Mînakê herî berbiçav li vir wek tevgera gelê Yewnan dikare bê nîşandayîn ku di 1826an de serxwebûna xwe bi dest xistin.

Ji ber ku bikaribe rê li ber vê windakirina erdê û li himber têkçûna teknolojik, aborî, siyasî bigire, Dewleta Osmanî di nîveka yekemîn a sedsala 19mîn de dest bi sepandina hinek guherînan kir ku di encamê de *Fermanên Tanzîmat (1839)* û *Islahatê (1956)* hatin îlankirin. Yek ji guherînên ku mîrekiyên kurdan rasterast eleqedar dikir jî ew helwest û tevgerên desthilatdarên Osmanî yên derbarê “navendîkirina” rêveberiyê bû. Bi gotineke din, desthilatdariya navendî ya li Stenbolê êdî ew pergala *Ademî-Merkezî* dixwest biguherîne pergaleke navendî ku ew jî di encamê de dihat wateya jîholêrakirina mîrekiyan û herweha herêmên din ên ku xwe bi xwe bi rê ve dibirin. Di serdema Sultan Mahmudê II mîn de xuya dibe ku Dewleta Osmanî dixwaze wê otonomiya mîrekiyên kurdan ji holê rabike û wan bixe nav kontrola Osmanî ya navendî (Jwaideh 2006:54).

Berteka mîrekiyên kurdan li himber van guherînên navendî yên li dijî berjewendiyên wan serî hildan bû ku di nav xwe de kêm be jî hizrên kurdewariyê jî di hewandin. Serhildana dawî ya Mîrekiya Botan an jî Bedirxaniyan bû ku di sala 1847an de têk çû. Bi vê têkçûna dawî êdî serdema mîrekiyên kurdan jî bi dawî bû. Ji dêvla mîrekiyan ve bi navê *Kurdistan* eyaletek hat avakirin ku heta 1867an dewam kir (Hakan 2007; Özoğlu 2009). Ev dewra *Eyaleta Kurdistanê* ji aliyê jinûvesazkirina rêveberiya herêmê ve wek pêvajoyeke derbase jî dikare bê nîrxandin.

Ligel jiholêrakirina mîrektiyan û tevgerên Dewleta Osmanî li himberî kurdan û destkeftiyên wan, xuya ye ku serok û rêvebirên kurdan dîsa xwe wek parçeyekî Dewleta Osmanî dibînin. Ango, her çiqasî ew hizra “kurdûn”ê hebe jî ew ne gihastiye wê asta xwestina dewleteke serbixwe wek ya Yewnanan an jî gelên din ên mesîhî. Tiştê girîng û li pêş wê demê bawerî (ol) ye ku kurdan nêzîkî Osmaniyan dike. Wek mînak di şerê Rus û Osmanî yê 1877-78an de, wekî Jwaideh (2004:226) îfade dike, kurd jî wek gelên din ên Osmanî bi dilsozî di nav arteşa Osmanî de xizmet dikin.

Hizra kurdûnê bi weşana rojnameya Kurdistanê re hinekî din berbelav dibe lê dîsa jî ew nagihije asta xwestina welatekî serbixwe. Lewma her çiqasî ew hizra kurdûnê hebe jî ev yek, wekî îfadekirina Özoğlu, ji netewperiyê wêdetir hebûna *lixwehişariyê* (*self-consciousness*) nîşan dike (2009:33). Her wekî Bozarslan jî dibêje;

Tiştê balkêş ev e ku, neteweevînî û welatevîniya ku di rojnama 'Kurdistan' da cî girtiye û hatiye karanîn, ne ber bi amanca serxwebûna Kurdistanê bûye; bi peyveke dî, amanc ji neteweevînî û welatevîniyê ne ew bûye ku Kurdistan ji Dewleta Osmanî bê rizgarkirin û li ser axa Kurdistanê dewleteka Kurd a xweser bê sazîkirin (Bozarslan 1991: 23).

Hizra kurdûnê bi weşana *Rojî Kurd* û komeleya *Hêvî* re digihije astekî din, lê ji ber destpêkirina şerê Cîhanê yê Yekemîn ev pêvajoyê nîvco dimîne.

Destpêkirina Şerê Cîhanê yê Yekemîn bi xwe re hinek rûdanên din jî tîne. Hîna di destpêka şerê de tehçîrkirin û qîrkirina ermeniyan, dîsa tevgerên netewperwerî yên erebên misilman û ji Dewleta Osmanî weqetandina wan bandor li serok û rewşenbîrên kurdan jî dike. Ew fikrên girêdayî nasnameya “îslamî” ku kurd bi Dewleta Osmanî ve girêdidan jî dişikin. Piştî têkçûyîna Dewleta Osmanî ya di şerê cîhanê de kurd careke din berê xwe didin tevgerên ji bo bidestxistina mafê xwe yên netewî. Hizra netewî li gorî demên din bilindtir dibe û Kurdistan wek “wela” êdî dikeve rojeva kurdan de. Bi avakirina *Cemiyeta Tealî ya Kurd* (KTC) û weşandina kovara ne fermî ya cemiyetê *Jîn* jî netewperweriya kurdan dikare bê gotin ku digihije asteke sazîbûnê. Di vê rûdanê de bêguman rola prensîbên Wilson jî hebû. Ew hizrên netewî û herweha bandora prensîbên Wilson wek mînak di nivîsa Ewdirehîm Rehmî de dikarin bîn şopandin. Rehmî di nivîsa xwe ya bi navê “Halê me yê hazir” (1918) de ku di *Jînê* de hatibû weşandin weha dibêje:

Belê, em Kurd heta nuha me his nekir ji ber destê hukumeta Tirk derkevin, yanî ji menzûma Osmanîyan derkevin. Nuha em temaşe dikin, Wîlson di'bêjît 'çî Tirk nebit nadine Osmanîyan'. Hal ew e ku cîyê me dibêjin'ê Kürdistan; xeyrê du-sê memûran, ew jî ji ber memûrîyetê hatine cî bûne, bil ji wana çu Tirk çunînin. Wekî Tirk çunînin, ma Ermenî, mixeyn? Hindî Ermenî ne, mîqdarê sedan pêncê me nînin. Mixeyn jî sedan du bi zor teşkil diket. Paşê hingê, ji xeyrê Kurdan çu millete dî çunînin. Wekî we ye, Kürdistan heqê Kurdan e, ji xeyrê Kurdan heqê kesê nîne.

Li vir ya girîng ji bo mijara me ew e ku di vê demê de bi vê hişyarbûna netewî re xebatên rasterast bi folklor û edebiyata kurdî ve girêdayî derdikevin meydanê û ev xebat jî di nav rûpelên *Jînê* de cihê xwe digirin.

Xebatên vê demê jî di çarçoveya *dewra sêyemîn a serdema Osmanî* dikarin bîn nirxandin û tesnîfkirin. Li vir divê bi kurtasî be jî bê gotin ku; di navbera xebatên *dewra pêşî* ku yên Mele Mehmûdê Bazîdî û yên ji aliyê biyaniyan ve hatine kirin di nav xwede

dihewîne; û *dewra seyêmin/dewra Kovara Jînê, dewra weşanên kurdî* heye ku bi weşana Kurdistan (1898) dest pê dike û heya destpêka Şerê Cihanê yê Yekemîn didome. Herçiqasî –bi taybetî di *Rojî Kurd* de- em rastî nêrînên “lixwegerîn”ê bibin jî, xebatên rasterast têkildarî folklor a kurdan di van weşanan de cih nagirin. Lewma ev serdem jî wek *dewra weşanên kurdî (1898-1914)* dikare bê tesnîfkirin.⁵

Wek li jor jî hat gotin, Kurd berî şerê Cihanê yê yekemîn ligel hemû rûdanan xwe wek parçeyekî Dewleta Osmanî ditînin û di vê çarçoveyê de ji bo mafê xwe yê “netewî” tevdigeriyan. Stenbol ji bilî payitaxtbûna Dewletê di heman demê de navendeke siyasî, çandî û entelluktuelî jî bû. Rewşenbîr, rayedar û entelijansiya kurdan jî li wir kom bûbûn. Lewma ew der ji bo kurdan û xebatên kurdan jî heya dawîya Dewleta Osmanî wek navendeke girîng bû. Li wir herweha Ew li wir hem di bi entelijansiya tirkî ve di nav hemtêkiliyekê de bûn û herweha haya wan ji geşedanên li Ewropayê jî çêdibû. Lewma ne tesadûf e ku gava fikra “xebatên folklorê” û “vegera nav gel” di nav enteljinasiya ya tirkî de derket, di heman demê de em rastî ramanên nêzîk, wek “giringiya ziman” û “vegera nav gel” di nav rûpelên *Rojî Kurd* de jî tên. Bêguman wek ên tirkî behsa folklor an jî *halkiyat* naye kirin, lê giringiya ziman, *vegera nav gel* di nav weşanan de cih digire. Ev yek wê hemtêkiliyê nîşan dide.⁶

Wek li jor jî hat gotin xebatên rasterast girêdayî folklorê em di nav rûpelên *Jînê* de dibînin. *Jîn* di Çirîya Paşîn a 1918an de dest bi weşanê dike. Bi tevahî 25 hejmar tên weşandin. Zimanê kovarê jî wek kovarên kurdî yên berê bi tîpên erebî du ziman in: Osmanî (tirkî) û kurdî (kurmançî û soranî). Xelîl Xeyalî di nav rûpelên *Jînê* de jî nivîsên derbarê ziman de berdewam dike. Wekî din Law Reşîd di reze-nivîsekê bi navê *Kürdlerde Durub-î Emsal (Gotinên Pêşyan ên Kurdî)* de ku di hejmarên 2, 4, 5, 7 û 8an de cih digire, hewla tesnîfkirina gotinên pêşyan ên kurdî dike. Law Reşîd di nivîsa xwe de gotinên pêşyan ligel tirkîya wan û herweha bi mînakên di bin banê 10 sernavan de tesnîf dike. Ji bilî Law Reşîd, Siwereklî Hilmî (Hilmîyê Siweregî) jî derbarê gotinên pêşyan de bi heman sernavî (*Kürdlerde Durub-î Emsal- Gotinên Pêşyan ên Kurdî*) reze-nivîsek di hejmarên 14, 19, û 24an ên *Jînê* de weşandiye.

Ji aliyê din ve, Kemal Fewzî jî bi rêzenivîseke xwe ya bi navê *Kürd Masalları (Çîrokên Kurdî)* ku di hejmarên 22, 23 û 24an ên *Jînê* de tên weşandin, balê dikişîne ser edebiyata kurdî ya gelêrî. Di nivîsê de herweha jî cih dide çîrokeke bi navê *Altın Kâküllü Çocuk (Lawîkê Perçemzêrîn)* ku dibêje li ber tenûran ji deve dayikên kurd hatiye berhevkirin. Herçiqasî ji devê “dayikên kurd” hatibe berhevkirin jî, di kovarê de çîrok ne bi kurdî, lê bi tirkî cih digire.

Weşandina gotar an jî xebatên bi vî rengî ji bo wê serdemê di nav kurdan de tişteki nû ye û lewma jî hem kesên navborî û hem jî xebatên wan ên hatin behskirin di dîroka xebatên folklor a kurdî de cihekî girîng digirin.

Ji bilî van gotarên derbarê nimûneyên edebiyata kurdî ya gelêrî, di vê serdemê de ji bo organîzekirina xebatên çand û folklor a kurdî em rastî hewldaneke sazîbûnê jî tên ku îro jî hîna avakirina saziyeke bi heman rengî di nav nîqaş û nîrxandinên me de cih digire. Navê vê komeleyê jî *Komeleya Kurd ji bo Zanîne û Weşanan (KKZW)-Kürt Tamim-i Maarif ve Neşriyat Cemiyeti-(KTMNC)* ye ku dîsa di nav rûpelên *Jînê* de behsa wê tê kirin. Li gorî agahiyên di hejmara 7an a *Jînê* de, amadekariyên damezrandina komeleya *Kurd Tamim-i Maarîf ve Neşriyat Cemiyetî* temam bûne ku dê derbarê ziman, dîrok û *erdnîgarî* û *rewşa aborî* û *civakî* ya kurdan *lêkolîn* û *weşanan* bike û di nav kurdan de

zanyariya hemdemî belav bike (Jîn, hj. 7, r. 12).⁷ Beyanname û bernameya komeleyê jî di hejmara 10an a *Jînê* de cih digire. Di wê bernameya bi tevahî ji 20 xalan pêk tê de tê dîtin ku komeleyê karekî berfireh derbarê xebatên çandî daye ber xwe. Qederê nivê xalên bernameyê têkildarî folklor û etnografyaya kurdan bûn û eger bihatana pêkanîn ihtîmaleke mezin rewş û xebatên folklorê kurdan îro dê gelekî cuda buna. Herweha dikare bê gotin ku îro jî pêwîstî bi pêkanîna wan xalên bernameyê yên têkildarî folklor û etnografyaya kurdan heye.⁸

Ber bi salên 1920an ve û bi dawîbûna fiilî ya Dewlata Osmanî re rewşa ya siyasî bi tevahî guherî û çalakîyên kurdan rastî astengî û zextan hatin. Bi van rûdanan re entelijansiyaya kurdan jî belav bû, kar û xebatên ku dabûn ber xwe nivco man. Heya wê demê Stenbol ji bilî payitaxtbûna Dewleta Osmanî ji bo kurdan û xebatên wan jî navendeke sereke bû. Lê bi guherîna rewşa siyasî êdî derfetên çalakîyên kurdan li Stenbolê ne pêkan bûn û wan jî berê xwe dan navendên din. Lê dikare bê gotin ku di nav vê hengeyê siyasî de xebatên çandî jî kêmbûn, rawestiyên an jî ji ber çalakîyên siyasî hatin “jibîrkirin”.

Navendên din ên xebatên folklorê kurdî

Jinûvevejîna xebatên derbarê çand û folklorê kurdî *yên piştî serdema Dewleta Osmanî* careke din si salên 1930î de li du navendan dest pê dike ku yek jê Dimeşk (Damascus-Şam) a di bin desthilatdariya Frensiyan de bû û ya din jî Erîvan a paytextê Ermenistana girêdayî Yekîtiya Sowyetê bû.

Şam

Di 1932an de Celadet Bedirxan siyasî jî *civatên welatî* (Hawar, hj.1) re dihêle û berê xwe dide xebatên ziman û çandî û pê re jî li Şamê 15ê Gûlana 1932an dest bi weşana *Hawarê* dike. Weşana *Hawarê* li Şamê ji aliyê Celadet Bedirxan ve îro jî bi giştî di warê xebatên kurdî de mîladek e ku cara pêşî heya 1935an weşana xwe didomîne. Di 1941ê de Hawar bi hejmara xwe ya 27an dîsa dest bi weşana xwe dike û piştî wê jî Ronahî derdikeve. Di wê demê de Kamîran Bedirxan jî li Bêrûdê rojnameya *Roja Nû* û kovara *Stêrê* derdixe.

Kovar û rojnameyên ku Celadet û Kamîran Bedirxan li Şam û Bêrûdê derxistine di wê demê de ji bo parastin û pêşxistina ziman, edebiyat û çanda kurdî roleke gelekî girîng girtine ser xwe; bûne stargeh ji bo ziman û edebiyata kurdî ya gelêrî û bi vê yekê jî di navbera doh û îro de jî pirek danîne. Gava mirov li mînakên ji cureyên edebiyata kurdî ya gelêrî di *Hawar*, *Ronahî*, *Roja Nû* û *Stêrê* de dinêre ev yek pir zelal tê xuyakirin.⁹

Êrîvan (Yekîtiya Sowyetê)

Navendeke din di dîroka xebatên folklorê kurdî jî Erîvan a paytextê Ermenîstana girêdayî Yekîtiya Sowyetê ye. Di serdema ku Celadet û Kamîran Bedirxan li Şam û Bêrûdê xebatên xwe dikirin û nimuneyên edebiyata gelêrî di kovar û rojnameyên xwe de diweşandin, li Êrîvanê zanyar û lêkolînerên kurd bi awayekî ilmî dest avêtibûn xebatên folklorê kurdî. Xebata Emînê Evdal û Heciyê Cindî ya bi navê *Folklorê Kurmanca* ku di 1936an de hat çapkirin wek berhema pêşî ya van xebatan dikare bê nixandin. Piştî wê jî xebatên di warê folklor, edebiyat, ziman û çanda kurdan de dewam kirin. Heciyê Cindî, Ordixan û Celîlê Celîl kesên herî navdar in ku di vî warî de gelek xebat kirine. Xebata Ordîxan û Celîlê Celîl ku bi navê *Folklorê Kurda* di 1978an de çap bûye dîsa mînakeke din a vê serdemê ye. Herweha damezrandina şaxa kurdî ya *Radyoya Erîvanê* ku ji bo muzîka kurdî ya gelêrî bu sitargehek jî divê neye jibîrkirin.

Herêma Kurdistan

Piştî serdema Dewleta Osmanî û bi avakirina Komara Tirkîyeyê re Kurdistanê Başûr bixwe ve bû navendeke din, ne tenê ji aliyên tevger û çalakîyên siyasî ve lê herweha ji aliyên xebatên çandî ve jî. Ev serdem jî ji hêla xebatên folklorê ve dikare wek *ji destpêkê heya 1991ê; ji 1991ê heya îro* di nav du serdeman de bê nîrxandin.

Bajarê Silêmanî di destpêkê de wek navendekê derdikeve pêşîya me. Hebûna çapxaneyan û weşandina pirtûk û kovaran jî vê navendbûnê dûpat dike.¹⁰ Di nav van weşanan de xebatên derbarê folklor û edebiyata kurdî ya gelêrî jî derdikevin pêşîya me ku Pîremerd û pirtûkên wî yên bi navê *Kitêbî Pendî Pêşîyan (1936); Çîroka Mehmûd Axayê Şêwekal (1942); û Galte û Gep (1947)* wek mînak dikarin bînin dayîn.

Ji aliyê din, Yekîtiya Sowyetê ne tenê ji bo zanyar û lekolînerên kurdên wir; di heman demê de ji bo zanyarên kurdên ji parçeyên din jî bû navendek ji bo serlêdan û perwerdehiyê ku Îzêdîn Mistefa Resûl û xebata wî ya bi navê *Edebî Folklorî Kurdî* ku di 1970yî de li Bexdayê çap dibe wek mînak dikare bê dayîn. Di salê 1980î de jî ligel tevliheviyên herêmê dîsa jî xebatên derbarê folklor, edebiyat û çandê de dewam dikin. Xebatên wek ên Şikriya Resûl-*Edebî Folklorî Kurdî* (Hewlêr-1984); Mehemed R. Remazan- *Mindal û Çîrokî Mindalan* (Hewlêr-1984); Kamuran Mukrî- *Edebî Folklorî Kurdî* (Hewlêr-1984) çend mînak in ji van xebatên di warê folklor û edebiyata kurdî ya gelêrî de.

Ji 1991 heya îro

Geşedanên piştî Şerê Kendalê yê Yekemîn û hebûneke *de-facto* otonom a Herêma Kurdistanê rê li ber geşedanên din jî kirin. Di warê xebatên folklorê de weşana kovara *Karwan û Asoyî Folklor* (berê wek pêveka *Karwan* derdikeve) wek mînak dikarin bînin dayîn. Lê geşedanên çandî û xebatên derbarê folklor û çanda kurdî de dikare bê gotin ku piştî 2003an, bi avakirina fermî ya Herêma Kurdistanê re dest pê kir. Di vê çarçoveyê de ligel avakirina beşên edebî folklor di zanîngehan de, damezrandina *Enstîtuya Kelepura Kurdî* (Kurdish Heritage Institute) ji bo sazîbûna xebatên sehaya gaweke girîng e.¹¹ Îro jî heman sazî xebatên xwe bi awayekî dewam dike û herweha li Zanîngehên Kurdistanê de jî beşên edebî folklorî hene ku perwerdehiya folklor û edebiyata kurdî ya gelêrî didin.

Tirkîye (Bakûr)

Xebatên pêşî yên derbarê folklor û edebiyata kurdî di destpêka sedsala 20mîn de li Stenbolê hatin kirin û wekî li jor amaje pê hate kirin, piştî serdema Dewleta Osmanî û bi avakirina Komara Tirkîyeyê ya nû re her tiştê têkildarî kurdî hat înkarkirin/qedexekirin. Ev serdem her çiqasî di navbera salên 1965-80î de hinekî şikestibe jî heya salên 1990î bi tundî dewam kir. Ji aliyekî ve tevgera siyasî ya li Bakûr û li aliyê din geşedanên siyasî yên li Başûr “pirsa kurd” xistin rojeva dinyayê tevde. Di vê pêvajoyê de hebûna kurdên Tirkîyeyê jî ji hêla desthilatdarên wê demê ve hat qebûlîkirin ku bi vê yekê re rê li ber xebatên kurdî jî vekir û careke din Stenbol kir navendek bo birêvebirina xebatên kurdî. *Navenda Çanda Mezopotamyayê (NÇM-MKM)* û *Enstîtuya Kurdî ya Stenbolê* du sazîyên girîng in ku di wê pêvajoyê de li Stenbolê hatin damezrandin. Wekî din di heman demê weşangeriya kurdî û herweha xebatên muzîka gelêrî jî li Stenbolê dest pê kirin. Xwendekar û rewşenbîrên kurdan bi amatorî be jî berê xwe dan “çanda” xwe û dest bi xebatên berhevîkirinê kirin

Xebatên Folklorê Kurdî di Sedsala 21emîn de

Mîlenyuma duyemîn dikare bê gotin ku ji bo kurdan jî bu destpêkek. Ne tenê ji aliyê siyasî ve herweha ji aliyê xebatên çandî ve jî geşedanên girîng derketin meydanê. Wekî li jor amaje pê hat kirin, li başûr saziyek bi navê *Enstîtuya Kelepora Kurdî* hat damezrandin; Ligel zanîngehên heyî yên din jî hatin avakirin ku di bin banê wan de beşên Ziman û Edebiyata Kurdî jî cih digirtin.

Herweha li Tîrkiye'yê jî avakirina *Enstîtuyên Zimanên Zindî* ku ya pêşî li Zanîngeha Mardin Artuklu di sala 2009an de vebû, derfetên nû ji bo xebatên folklorê kurdî vekir.¹² Di van beşan de ligel dersên ziman û edebiyata klasîk, dersên folklor û edebiyata gelêrî jî hat dayîn/tên dayîn. Tecrubeyên ku ji salên 1990î heta wê demê hatibûn komkirin bi awayekî di van enstîtu û beşan de cih girtin/digirin. Êdî dikare bê gotin ku xebatên folklorê kurdî li ser tecrubeyên paşerojê îro di çarçoveyê zanistî û akademîk de tîrê birêvebirin. Xebatên qadê, tez û projeyên bernamêyên lisansa bilind û herweha xebatên mamosteyên van beşan vê nêrîna me dûpat dike.

Ji aliyê din xebatên derveyî zanîngehan tîrê kirin jî derdikevin meydanê. *Weqfa Mezopotamya* û xebatên koma folklorê ku di bin banê Weqfê de tîrê kirin- herçiqasî li gorî nêrîna min xwedî pîrsgirêk bin jî- mînakeke girîng e.¹³ Wekî din her çiqasî derbarê wan de agahiyên me kêm bin jî –ku ew jî di nav pîrsgirêkan de cih digire- em dizanin ku li Kurdistana Îranê (Rojhilat) û Suriyeyê (Rojava) jî xebatên di çarçoveya folklor û edebiyata gelêrî de tîrê kirin.

Pîrsgirêkên Folklorê Kurdî û Derfetên Heyî

Xebatên folklor û edebiyata gelêrî, wekî li jor jî hat behskirin, bi hişmendiyeke netewperwer di kovara *Jînê* de derdikevin meydanê û dîsa ev hişmendî di bernamêya *Komeleya Kurd ji bo Zanîna û Weşanan (KKZW)* de jî bi zelalî derdikeve pêşîya me. Eger em van çalakîyan wek ‘kêl’ekê binirxînin, xuya dibe ku herî kême ev sed sale ku xebatên derbarê folklor û edebiyata kurdî ya gelêrî de tîrê kirin. Bi gotineke din ev dîrok nêzî dîroka xebatên folklorê yê gelên din e. Lêbelê, ligel ku xwedî dîrokeke dûr û dirêj in jî xebatên folklorê kurdî ne di asta yê gelên din de ne.

Dîsa wekî hat gotin îro li her çar aliyên erdnîgariya Kurdistanê û her weha li derveyî wê jî xebatên folklor û edebiyata gelêrî tîrê birêveberin. Derfetên teknolojîk jî van xebatan bêhtir dîtbar dîkin, lê jî aliyên din pîrsgirêkên qadê jî bi heman rengî xwe didin der. Li vir em ê li gorî nêrîna û çavderiya xwe hewl bidin wan pîrsgirêkên heyî îfade bikin.

Gava em behsa xebatên folklorê kurdî û pîrsgirêkên wê dîkin, em bêhtir bala xwe didin ser berawerdinekê, ji ber ku herî baş bi ew pîrsgirêk bi vî awayî dikarin bîr famkirin û wekî din parçeyekî girîng ên xebatên zanistî jî jixwe berawerdkirin e. Li vir ew pîrsa bê *ev berawerdkirin bi çî û bi yê kê re dê bê kirin*, derdikeve meydanê. Dikare bê gotin ku di serê pêşî de, ew berawerdkirin di çarçoveya *dîroka xebatên folklorê* de bi yê gelên din ên cihanê re divê bê kirin.

Ya duyem jî, bêguman bi yê welatên ku Kurd di nav de dijîn re; angî bi yê li Tîrkiye, Iran, Iraq û Suriyeyê re. Di vir de bi ya min ên herî girîng ku em bikaribin berawerdkirin ên Tîrkiye û Îranê ne. Ji ber ku Iraq û Suriye, her çiqasî li ser bîngeheke “netew-dewlet” hatibin avakirin jî ne xwedî “dîrok”ekeke dûr û dirêj ku bikaribin yê din “asîmîle” bikin li gorî Tîrkiye û Îranê. Îro wergirtina statuyêke fermî/defacto ya

kurdan li van welatan jî bi ya min girêdayî vê bingeha “dîrokî” ya van welatan e. Lê gava mirov li Tirkiye û Iranê dinêre, rengêkî din heye.

Herweha dikare bê gotin ku hem ji aliyê akademîk, hem ji aliyê sazîbûnê, û hem jî ji aliyê sepandina wan ve xebatên folklorê yên Tirkî dikarin bo berawerdkirinê wek mînak bînan bikaranîn. Wekî din ji ber ku xebatên folklorê kurdî û tirkî bi awayekî di heman demê û atmosferê de bi nav hevtêkiliyekê de dest pê kirine jî (bnr. Pertev 2014) ev berawerdkirin bi nêrîna min guncav e.

Pirsgirêkên Xebatên Folklorê Kurdî

Bêguman gava em behsa pirsgirêkên xebatên kurdî û bi taybetî yên folklorê kurdî bikin ne mimkûn e rewşa polîtîk a kurdan a giştî paşguh bixin. Mirov dikare bi kek bersivê sedemên cudabûna asta xebatên folklorê kurdî û yên din –wek mînak yên tirkî-bide: *Bêstatûbûna siyasî ya kurdan!* Bêguman ev sedemeke sereke ye û xalên têkildarî wê hene, lê tiştê ku li vir dê bê nîqaşkirin bêhtir dê di wê çarçoveyê de be ku wê sedeme siyasî wek diyardeyeke heyî paşguh nexê, lê di heman demê de hemû sedeman têkildarî wê jî neke.

Pirsgirêkên giştî yên xebatên folklorê kurdî di xebateke din de di bin banê dû sernavan de hatibûn nîqaşkirin: *Teorîk û Têgehî; û Dezgehî* (Keskin 2017). Îro em vê nîqaşê dikarin hinekî din berfirehtir di bin sernavên “akademîk”, “sazîbûn” û “sepandinê” de bikin ku yên berê jî di nav xwe de dihevin.

a) Pirsgirêkên Akademîk

Li vir mebest nîqaşên di çarçoveyê akademîk de ne wek binavkirina sehayê, hebûna beş û binbeşên sehayê, diyarkirina çarçoveyekê li gorî yên cihanê û herweha nîqaşên derbarê teoriyên folklorê û têgehên derbarê wê de. Pirsê sereke ku li vir derdikeve pêşî me binavkirina qadê ye, ango bê em ji *folklorê* çi fam dikin. Yanî pirsê bi têgehê ve eleqedar derdikeve pêşî me. Ji ber ku, xebat, lêkolîn, zanist li ser têgehê dimeşe, lêkolîner û zanyarên sehayê bi rêya têgehê bi hev re dikevin têkiliyê û ji hev fam dikin. Îro li hemû cihanê di qadên zanistî de nêrî *folklorê* heye ku kêma zêde çarçoveyê wê hîna ji kongreyên pêşî yên dawî sed sala 19mîn ve hatiye diyarkirin. Bi gotîneke din di warê “nav” de lihevhatînek di qadê de heye. Hebûna lihevhatîne li ser nav, têgeh û çarçoveyê bandorê li xebatê û nîqaşê di sehayê de tînin kirin jî dike. Nîqaşên derbarê binavkirina sehaya folklorê wek *folklife; etnolojiya Ewropî, folkloristîk* hemû dikare bê gotin ku ji berî her tiştî bingeha xwe ji wê lihevhatîna nav û çarçoveya sehayê distînin. Di yên kurdî de wisa xuya dibe ku hîna derbarê *çibûn* û binavkirina sehayê lihevhatîneke giştî derneketîye holê. Gelo *folklor* çi ye, em ji *folklorê* çi fam dikin? Tenê çîrok, hikaye, stran û gotinên pêşîyan folklor in? Gelo zargotin, edebî folklor, edebiyata gelêrî tevahiya sehaya folklorê dihevin; dikarin bihevin? Ev wek pirsgirêkeke sereke xuya dike ku bandorê li xebatê sehayê jî dike.

Li vir divê behsa taybetîyê peyva folklorê bê kirin ku ew jî duwatebûna wê ye. Ji aliyekî ve hemu berhemên gelêrî, edebiyat, çanda şênber a gel wek *folklor* tînin binavkirin; lê bele ji aliyê din ve *folklor* navê qadeke zanistî ye ku li ser van berhemên lêkolîn, analîz û şîroveyan dike.¹⁴ Lewma tevlihevîkirina van her du wateyan ji aliyê xebatê akademîk ve hinekengeşîyan jî bi xwe re derdixe meydanê. Bi nêrîna min gengeşîya derbarê binavkirinê ku di nav xebatê folklorê kurdî de xuya dibe jî hinekî bi vê duwatebûnê ve tîkildar e. Eger çarçoveya *folklorê* mîna yên cihanê wek qadeke serbixwe ya zanistî berfireh bê nîrxandin, wê demê dê ev tevliheviyên binavkirinê jî ji

holê rabin.¹⁵ Eger ev pirsgirêk çareser bibe wê demê dê sehaya xebatên folklorê kurdî ji çarçoveya “edebiyat”ê tenê derbikeve û xebatên ji mijarên din wek festîval, cil û berg, şanoya gelêrî, monografiyên gundan jî dê bên kirin. Herweha rêjeya xebatên teorîk jî dê zêde bibin. Ango bi gotineke din pirsgirêkên akademîk bi rêya lihevhatina li ser têgehan û diyarkirina çarçoveya folklorê dikarin bên çareser kirin. Bêguman ev yek jî bi hebûn an jî tunebûna dezgehan ve têkildar e ku ew jî mijareke me ya din e.

b) *Pirsgirêkên Têkildarî Sazîbûnê*

Gava em li xebatên derbarê folklorê kurdî hatine kirin dinê, dibînin ku ji doh heya îro qewareyeke mezin di warê berhevkarîyê de –bi taybetî di warê cureyên edebiyata gelêrî de– hatiye kirin. Lewma di vir de pirseke wek “gelo em ê çi bikin ji van berhemên folklorê yê berhevkarî?” derdikeve pêşîya me. Aliyekî pirsê têkildarî xebatên teorîk e û bi “akademî”yê ve têkildar e û aliyek jî bi hebûna/sazkirina dezgehan ve têkildar e. Aliyekî din jî heye ku ew jî bi sepandin an jî “bikaranîn”a van berhemên folklorî ve têkildar e.

Gelo bi çarçoveyeke teorîk niqaş û xebatên cûrbecûr li ser van berhevkarîna hatine kirin/dê bên kirin? Wek mînak; tîpolojîya çîrokên kurdî dikare bê derxistin? Ev berhevkarî dê çawa têkelî nav xebatên folklorê yê cîhanê bên kirin? Festîvalên kurdî di çarçoveya avakirina nasnameya kurdî de dê bên niqaşkirin an jî vekolan? Gelo ji van berhevkarîna folklorên kurdî dikarin tevkarîyê li geşedanên akademîk ê sehayê bikin? An jî dê bikin? Ev berhevkarî dibin mijarên antropolojî, etnolojî, civaknasî û derûnnasîyê? Dikevin nav niqaşên hafîze, çanda devkî, veguhastin û guherînên çandî de? Çiqasî, bi çi rengî? Ev pirs hemu ku dikarin hîn jî bên zêdekirin bi xebatên teorîk û akademîk ve girêdayî ne. Ji aliyê din ve û di heman demê de jî bi hebûna dezgehan (ya rastî tunebûn/kêmbûna wan) ve jî têkildar e.

Dîroka folklorê dikare bê gotin ku dîroka sazîbûnê ye. Piştî bikaranîna têgeha folklorê ne zêde em rastî sazîyên folklorê tên. Ne xelet e bê gotin ku xebatên folklorê bi rêya sazîyan pêş de çûne. Îro li Kîjan welatî be sazîyek têkildarî folklorê heye, ji bilî yê Emerîkî û îngilîz (*American Folklore Society; Folklore Society*) ku dîroka wan û ya folklorê heme bêje yek in; yê Skandinavî, Fînî (*Nordic Folklore Institute; Civaka Edebî ya Fînî*– ku Kalavela berhev kirin!) û herweha li welatên din. Ji aliyê din ve di bin banê van komele, enstîtû û dezgehan de kovarên têkildarî xebatên folklorê jî hatine/tên weşandin ku ew jî rê li ber niqaşên teorîk û herweha hevnasîna zanyarên sehayê dike.

Lewma êdî nebûna sazîyeke kurdî ku tenê xebatên folklorê birêve bibe; folklorên, lêkolîner û xebatkarên folklorê di bin banê xwe de wek “endam” bihevîne derengmayîneke mezin û pirsgirekeke sereke xuya dike. Hebûna sazîyeke zanyarî ya bi vî rengî dê gelek pirsgirêkên qadê jî bi xwe re çareser bike. Ji ber pirsgirêkên siyasî yê heyî kurd ji hev “dûr”in û herweha di nav lêkolînerên kurd de jî ev “dûrbûn” diyardeyeke. Hebûna sazîyeke navendî berî her tiştî dê vê dûrbûnê ji holê rabike, platformeke hevdîtîne dê biafirîne. Ji bilî wê dê di plankirin û birêvebirina xebatên sehayê de jî roleke girîng bîne cih, rêya xebatên sehayî dê berfirehtir û pêkantiyê bike û herweha dê xebatên folklorê û berhemên gelêrî bêhtir dîtbar bike. Lewma sazîyeke têkildarî xebatên folklorê di nivê pirsgirêkan de cih digire û herweha hebûna wê jî di çareser kirina pirsgirêkan de dê xwedî heman rolî be.

c) *Pirsgirêkên Têkildarî Sepandinê*

Pirs(girêk)eke din jî “bikaranîn”a van berhemên berhevkişî ye. Em îro dizanin û dibînin ku xebatên folklorê bûne mijarên girîng di avakirina nasnameya netewî de.¹⁶ Herweha hemû gel an netew di gelek qadan de ji berhemên xwe yên gelêrî sûd werdigirin, wan bi awayekî bikar tînin. Wek mînak, çîrokên birayên Grimm çi bi awayekî fermî û çi bi awayekî ne fermî ne tenê li welatên almanîxêv lebelê li hemu cîhanê jî di perwerdekirina zarokan de wek çavkanî tên bikaranîn. Herweha festîval û kevneşopiyên berê bi awayekî, bi rêya festîval û pîrozbahiyên bi gel tên nasîn; gel beşdarî van tradîsyonan dibin û bi wî awayî jî derbarê paşeroja “netew”a xwe agahdar dibin. Pîrozkirina *sersalê* (Weichnachten-Chirstmas), *laterne* ya almanî; an jî *Newroz* an jî *Sêzde bi der* a li Îranê tenê du mînakên ji bo berdewamî û têkildarkirina gel bo kevneşopiyên folklorî. Herweha rewşenbîrên kurd ên wek Celadet û Kamîran Bedirxan jî tam bi vê armancê, bi armanceke netewî, berê xwe dabûn berhevkirin; lê gelo ev îro di kîjan rêjeyî de dibin mijarên avakirina nasnameya netewî; bi çi awayî û di kîjan rêjeyî de dibin mijarên xwendin, perwerdekirin û berdewamiya çanda kurdî; an jî nêzîkkirina civakên kurdî bo hevdu. Gelo kurd di vî warî de di çi astê de ne? Ev berhemên berhevkişî yên derbarê jiyan, bawerî, edebiyata gelêrî, şano, dermanên gelêrî çiqasî dibin amûr ji bo famkirina gel û avakirina jiyanê baştir bo gel? Ev pirs hinekî jî me ber bi mijara “bazara folklorê” ve dibin. Bazara folklorê kurdî di nav kurdan de jî heye gelo? Ev bazar çawa dikare bê geşkirin? Bi gotîneke din berhemên gelêrî çawa dikarin hem ji bo famkirin û pêşdebirina civakê bîr bikaranîn û di heman demê de jî tevî bazara cîhanê ben kîrî? Wekî mînak, festîvala lîstîkên kurdî-kurdewarî; pêşbirka dansên gelêrî yên kurdî/Kurdistanê; an jî festîval û pêşbirkên xwarinên kurdî; lîstîk, dans û stranên gelêrî yên kurdî dikarin vê “bazar”ê geş bikin. Li Tirkîyeyê wek mînak ji avakirina komarê heya niha bi sedan “komeleyên lîstîkên gelêrî” hatine avakirin/hene ku qursan didin, ji wan pereyan qezenç dikin, beşdarî festîval û pêşbirkên navnetewî dibin û bi awayekî bazarekê çêdikin. Herweha heman tişt ji bo stranên gelêrî jî derbasdar e.

Ji aliyê din ve, di demên dawî de festîvalên navnetewî yên folklorê bi navê “etnofest” –ku wek bazareke navnetewî jî dikare bê nîrxandin- tên lidarxistin ku di wan de berhemên folklorî wek kevneşopî, muzîk û dans, lîstîkên gelêrî yên gelên cuda tên danasîn û pêşkêşkirin.¹⁷ Çalakiyên bi vî rengî ji bo sepandina berhemên folklorê yên kurdî û Kurdistanî jî dikarin bibin mînak. Lêbelê li vir divê bê gotin ku pirs(girêk)a sepandin an jî “bikaranîn”a berhemên folklorê û xebatên akademîk ne di heman çarçoveyê de ne. Çarçoveya akademîk, van berhemên bi rê û rêbazên zanistî berhev dike, tesnîf dike, analîz dike. Sepandin, an jî “zindîkirin”a kevneşopiyên gelêrî ne karê akademîyê ye. Lewma çarçoveya sepandinê ji çarçoveya akademîk cuda ye, lêbelê dikare ji xebatên akademîk sûd wergire an jî bi awayekî însîcamî li ser van xebatan bilind bibe.

Derfet û çareserkirina pirs(girêk)ên heyî

Pirs(girêk)ên li jor hatine îfadekirin di nav xwe çareseriyê jî dihewînin û dikare bê gotin ku di rewşa îro de ji bo çareserkirina van pirs(girêk)an derfet gelek in. Pirs(girêk)ên têkildarî teori, têgeh û çarçoveya sehayê bi rêya hevnasîna lêkolêran; bi rêya parvekirina xebatên sehayî; bi rêya kongre, sempozyum û komxebatan dikarin bîr çareserkin. Lê ji bo vê yekê jî hebûna saziyan pir girîng e. Li vir tenê hebûna zanîngehan têra wî karê lidarxistina van hemu çalakiyan nake. Wekî li jor jî hat îfadekirin, dîroka xebatên folklorê bi awayekî dîroka saziyên folklorê ye jî û heman tişt ji

bo qadên din ê zanistê jî dikare bê gotin. Îro li seranserê cîhanê komele, sazî, enstîtû, civakên serbixwe yên têkildarî qadên zanistê yên cuda hene ku çalakîyên akademîk birêve dibin. Lewma ji bo pêşxistina sehaya xebatên folklorê kurdî –herweha ji bo her qadeke zanistê yên din jî- di serî de pêwîstî bi saziyên zanyarî yên serbixwe û “durî hizbên siyasî” heye ku lêkoleran di bin banê xwe de bihewîne. Hebûna Herêma Kurdistan di vî warî de derfeteke mezin e. Li vir wek mînak avakirina saziyeke bi navê *Komeleya Lekolînên Folklorê Kurdî /Folklor û Etnografyaya Kurdistan* li Herêma Kurdistan dê ji bo akademîsyenên kurd ên ku di vî warî de xebatan dikin bibe navendek. Bi rêya komeleyeke bi vî rengî ya zanistî hevnasîn û hevdîtina pisporên sehayên jî hesan bibe. Ji bilî sazîkirina têkiliyan, lidarxistina kongre û komxebatan, di bin saziyeke wisa de xebatên pir cuda yên têkildarî sehayê jî dikarin bîn birêvebirin. Wek mînak;

- Monografiyên gundan dikarin bîn amadekirin.

- Kevneşopiyên herêmî; cureyên edebiyata gelêrî û waryantên wan dikarin bîn berhevkirin

- Tesnîfkirin û arşîvkirina van berhemên dikare bê kirin.

- Xebatên derbarê berhevkirin û amadekirina ferhengên devokî û herêmî dikarin bîn birevebirin.

- Xebatên derbarê onomastîka Erdnîgariya Kurdistanê dikarin bîn kirin.

- Di bin banê vî saziyê de arşîva folklorê kurdî dikare bê avakirin.

Herweha di bin saziyeke zanyarî ya bi vî rengî de xebatên wergerên teoriya sehayê bo kurdî dikarin bîn kirin; û qursên havînê (Summer School) dikarin bîn vekirin ji bo xwendekar û lêkolînerên sehayê û herweha bo hevdîtin û naskirina lêkoler û akademîsyenên kurd. Hem ji aliyê akademîk ve û hem jî ji aliyê siyasî-civakî ve jî îro ew derfetên avakirina komeleyeke zanyarî ya xebatên folklorê kurdî û lidarxistina çalakîyên navborî diyar in.

Ji aliyê din ve hebûna saziyeke bi vî rengî ji bilî geşbûna niqaş û xebatên sehayê, dê bandoreke erênî li ser dîtbariya berhemên folklorî jî bike. Çiqasî xebatên sehayî li ser berhemên folklorî bîn kirin û ew di nav qada zanistî de cihê xwe bigirin, ewqasî jî dê bale bikişînin ser xwe û dê rê li ber niqaşên sepandina wan di warê cuda de jî derkevin meydanê. Herweha dê rê li ber kes an jî komeleyan jî veke ku dixwazin bazarekê ava bikin.

Encam:

Pirsgirêkên li jor amaje bi wan hat kirin ne tenê yên xebatên folklorê kurdî ne; dikare bê gotin ku di her dîroka qadeke zanistê de heman niqaşên derbarê van pirsgirêkan de dikarin bîn dîtin. Herweha dikare bê dîtin ku bê çawa ev pirsgirêk hatine çareserkirin jî. Lewma, wekî encam dikare bê gotin ku ne hewce ye kurd an jî folklornas, lêkolîner û xebatkarên qada folklorê kurdî ji nû ve cîhanê “keşf” bikin, lê li tecrubeyên gelên din û xebatên folklorê yên cîhanê sîd wergirin. Di serî de jî organîzekirina van xebatan di bin banê saziyan de û her weha jî pêşkêşkirina wan bi rêya weşanan xala sereke ye ku îro pêdivî pê heye. Eger ev yek bê kirin dê asta xebatên folklorê kurdî jî biguhere û tevî niqaş û pratîk ên cîhanê jî bibe.

Çavkanî:

Bozarslan, M. Emin (1985). JÎN (5 Cîld). Stockholm: Weşanên Roja Nû

- Bruinessen, M. V. (1992). *Agha, Shaikh and State: The Social and Political Structures of Kurdistan*, London & New Jersey: Zed Books Ltd.
- CELİL, Celilê (1992). *XIX. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nda Kürtler* (çev. M. Demir). Ankara: Öz-ge Yayınları.
- Emrich, Duncan (1946). "Folk-Lore": William John Thoms. *California Folklore Quarterly*, Vol. 5, No. 4 (Oct., 1946), pp. 355-374. <http://www.jstor.org/stable/1495929>
- Hakan, Sinan (2007). *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Kürtler ve Kürt Direnişleri (1817-1867)*. Ankara: Doz
- Izady, Mehrdad R. (2004). *Bir El Kitabı: Kürtler* (çev. C. Atila). İstanbul: Doz Yay.
- Jwaideh, Waide (2006). *The Kurdish National Movement: Its Origins and Development*. Newyork: Syracuse University Press.
- Keskin, Necat (2017). Pirsgirêkên Giştî yên Xebatên Folklorê Kurdî û Çend Pêşniyaz. *The Journal of Mesopotamian Studies*, C:2/1, r. 1-15.
- Keskin, Necat (2018/2020). *Roja Nû û Edebiyata Kurdî ya Gelêrî-I-II*. Stenbol: Avesta
- Keskin, Necat (2019). *Folklor û Edebiyata Gelêrî*. Stenbol: Avesta
- Mason, Otis T. (1891). The Natural History of Folklore. *The Journal of American Folklore*, Vol. 4, No. 13 (Apr. - Jun., 1891), pp. 97-105.
- Mukriyanî, Mem (amd.) (2018). *Folklorê Ronahiyê*. Amed: Wardoz
- Örnek, Sedat V. (2000). *Türk Halkbilimi (çapa 2yemîn)*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları
- Özoğlu, Hakan (2004). *Kurdish Notables and the Ottoman State: Evolving Identities, Competing Loyalties, and Shifting Boundaries* (İngilizce). SUNY Press.
- Öztürkmen, Arzu (1998). *Türkiye'de Folklor ve Milliyetçilik*. İstanbul: İletişim.
- Pertev, Ramazan. (2014). Tesîra Modernîzmê Li Ser Xebatên Pêşî Yên Folklorê Kurdî-Tirkî. *Journal of University of Zakho*, hj. 4, r. 12-24.
- Pertev, Ramazan (2018). *Folklor û Nasnameya Neteweyî ya Kurdî*. Stenbol: Avesta
- Serhedî, Mehpûs (amd.) (2018). *Folklorê Hawarê*. Amed: Wardoz
- Tan, Nail (2013). Türkiye'de Halk Bilimi Çalışmalarının 100. Yılı Kutlarken. *Folklor/Edebiyat*, c.19, hj. 75, 2013/3, r. 237-243.
- Tokofsky, Peter (1996). "Folk-Lore" and "Volks-Kunde": Compounding Compounds. *Journal of Folklore Research*, Vol. 33, No. 3 (Sep. - Dec., 1996), pp. 207-211. <http://www.jstor.org/stable/3814675>
- TORÎ (2005). *Aşiretten Millet Olma Yapılanmasında Kürtler*. İstanbul: Doz Yayınları.
- Xendekî, Rênas (amd.) (2018). *Folklorê Roja Nuyê*. Amed: Wardoz

Perawêz:

- ¹ [The American Folklore Society](http://www.americanfolkloresociety.org/) (16.01.2022).
- ² Derbarê jîyan, xebat û nameya William Thoms bnr. Emrich 1946. Di vê xebata xwe de Emrich behsa jîyan û xebatên Thoms dike; cih dide nameya wî ya bi navê "Folklore" û herweha cih dide niqaşên derbarê têtîliya *Volkskunde* û *Folk-Lore* jî.
- ³ Wateya her du peyvên jî yek e; an jî gelekî nêzî hev e. Lewma niqaşêke derbarê gelo Thoms ev peyv rasterast ji Almanî wergerandiye inglîzî heye.
- ⁴ Niqaşên cuda derbarê vê serdemê û "netewperîya kurdan" de hene. Ligel ku hinek vê serdemê û tevgerên serdemê di çarçoveya "geşbûna netewperwerîya kurdan" de binirxînin (Celîl 1992; Torî 2005) jî, yên ku li dijî vê nerînê ne jî hene (Izady 2004). Wekî din hinek lêkolerên din jî vê serdemê ji "netewperwerîyê" zêdetir wek

- “lixwehişyarbûn” (Özoğlu, 2004) an jî “proto-netewî” (Bruinessen, 1992:250) dinirxînin.
- ⁵ Di xebateke din de ev polînkirina serdemên xebatên folklorê di heman çarçoveyê de, lê bi binavkirinên cuda hatibû kirin (bnr. Keskin 2019:81-82). Di vir de me hinek guhertinên piçûk kirin, lê çarçove dîsa wek xwe maye. Bêguman polînkirina xebatên folklorê kurdî li gorî agahiyên nû dikare careke din bê kirin.
- ⁶ Ramazan Pertev di xebata xwe de bi mînakên vê tîkiliyê nîşan dike. Ji bo xebatê bnr. Pertev, 2014.
- ⁷ Hemu hejmarên kovara *Jînê* tevî werger û tîpguheziya wê ku ji hêla M. Emin Bozarslan ve hatiye amadekirin wek 5 cîldan di 1985an de li Swêde hatiye çapkirin. Ev nivîs û agahiyên li vir ji wê çapê (Bozarslan 1985) hatine wergirtin.
- ⁸ Ji bo beyanname û bernameya komeleyê bnr. Belavoka Komela Kurd ji bo Zanînê. *Jîn* hj. 10. (Bozarslan, *Jîn*, c.2. 1985:489-494).
- ⁹ Di demên dawî de nimûneyên di van kovar û rojnameyan de ji nû ve hatine/tên çapkirin. Bnr. Serhedî (2018); Mukriyanî (2018); Xendekî (2018). Herweha nimûneyên ku di rojnameya Roja Nû de cih digirin jî ji aliyê me ve ligel nixandinê di qebareya 3 cîldan de hatin/tên çapkirin. Bnr. Keskin (2019; 2021).
- ¹⁰ Ji bo çapxane û çalakîyên weşanên kurdî li Başûrê Kurdistan bnr. Hassanpour 1997.
- ¹¹ Agahiyên berfireh derbarê Enstîtuyê di mapera enstîtuyê de cih digirtin (www.khi.krd), lê mixabin niha malper nikare bê dîtin (18.02.2022).
- ¹² Derbarê Enstîtuyê agahî ji malpera wê jî dikarin bînin wergirtin. <https://www.artuklu.edu.tr/en/yasayan-diller-enstitusu/en-tarihce-history> (18.02.2022).
- ¹³ Ji bo agahiyên berfireh derbarê Weqfê û xebatên wê bnr. <https://www.wmezopotamyaye.org/> (19.02.2022).
- ¹⁴ Ev duwatebûn hîna di metnên kevin ên derbarê folklorê de jî hatine îfadekirin. Wek mînak bnr. Mason, 1891.
- ¹⁵ Tecrubeya me ya Zanîngeha Mardin Artukluyê wek mînak em dikarin bidin. Heya salên 2016-17an di bernameya Mastera Bêtez de tenê “edebiyata gelêrî” hebû. Lê jê û pê de ji bo ku ew tevlihevî ji holê rabibe û hebûna folklorê wek sehayê zanistî dîtbar bibe du dersên cuda hatin vekirin; *Destpêka Folklorê Kurdî û Edebiyata Kurdî ya Gelêrî*.
- ¹⁶ Ev tîkiliya derketin û belavbûna xebatên folklorê diyardeyek e. Di vê çarçoveyê de ji bo xebateke derbarê yê tirkî bnr. Öztürkmen (1998). Herweha xebata Ramazan Pertev (2018) jî di heman çarçoveyê de li ser xebatên kurdî dirawestê.
- ¹⁷ Agahiyên berfireh ji malpera wan dikarin bînin wergirtin. [http://www.cioff.org/events-festival.cfm/en/4869/Serbia - International folklore festival ETNOFEST - Cacak](http://www.cioff.org/events-festival.cfm/en/4869/Serbia-International-folklore-festival-ETNOFEST-Cacak) (20.02.2022).

Yüzyılda Kürt Folklor Çalışmaları: Mevcut Sorunlar ve Fırsatlar

Özet:

"Folk-lore" kelimesi, 19. yüzyılın sonlarında William John Thoms tarafından icat edildi ve kısa sürede edebiyatta yaygınlaştı. Yüzyılın sonuna kadar birçok Avrupa ülkesinde folklor dernekleri kurulmuş ve en eskileri *Folklore Society* ve *Folk-lore* dergisi olan folklor eserleriyle ilgili dergiler yayınlanmıştır. Folklorun çerçevesini, yöntemlerini ve çalışma alanlarını tartışmak için uluslararası kongreler düzenlendi. "Halk bilgisi" anlamına gelen bu kelime, söz konusu faaliyetler ile birlikte, bu "halkın bilgisi" üzerine çalışmalar yapan bölüm adı haline gelmiştir.

Elbette folklor çalışmalarının gelişimi, ulusal duyguların yayılması ile doğrudan ilişkiliydi ve dolayısıyla Avrupa'nın ve dünyanın farklı yerlerinde, halklarının "ruhunu" ortaya çıkarmak isteyen aydınlar folklor ve özellikle de halk edebiyatı çalışmalarına yöneldiler. Dolayısıyla bu döneme ait eserlerin çoğu daha çok halk şiiri ve hikayeleri, mitler, efsaneler ve mitoloji üzerinedir.

Milliyetçi fikirlerin gelişmesiyle birlikte 20. yüzyılın ilk çeyreğinde Türk aydınları arasında da folklor ve folklor çalışmalarının önemi ile ilgili fikir ve yazılar ve beraberinde derleme çalışmaları ortaya çıktı. İstanbul'daki Türklerle aynı siyasi ve kültürel ortamda yaşayan Kürt aydınlar arasında da benzer düşünce ve ortaya çıkmaktadır. Dil ve *halka dönüş* konusu, kültürel ve halkbilimsel unsurların toplanması tartışılmaktadır. Ancak I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle bu tartışmalar yarıda kaldı. Savaşın bitmesi ve Osmanlı devletinin yenilgiye uğramasının ardından Kürt aydınları siyasi ve kültürel faaliyetlerine yeniden başladılar. Bu dönemin en çarpıcı örnekleri *Kürt Kalkınma Derneği* (*Kürd Tealî Cemiyeti*) ve *Jîn* Dergisi'dir.

Jîn'in sayfalarında Kemal Fewzî, Law Reşîd ve Hilmiyê Sêweregîye ait halk edebiyatı çalışmalarının ilk örneklerine rastlıyoruz; Aynı dergide Kürt edebiyatı ve kültürü ile ilgili materyallerin derlenmesiyle ilgili fikirler de yayınlanmaktadır. Elbette onlardan önce August Jaba'nın yardım ve rehberliğinde ve Kürt folklor tarihinde önemli bir yere sahip Mele Mehmûdê Bazîdî'nin çalışmalarına ve oryantalist, misyoner ve Avrupalı bilim adamlarının derlemelerine rastlamaktayız. Ancak Kürt folkloru ile ilgili çalışmalarının açık bir amaç ve hedefle *Jîn* döneminde başladığını söyleyebiliriz.

Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılması ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte Kürtler de dağıldı; siyasi faaliyetleri başarısız oldu ve 1930'larda çeşitli merkezlerde yeniden folklor ve halk edebiyatı çalışmalarına yöneldiler. Şam ve Beyrut'ta yayınlanan *Hawar*, *Ronahî* ve *Roja Nû*'da yer alan halk edebiyatı türleri; Erivan'daki derleme çalışmaları ve Yine Irak Kürdistanı'ndaki derleme çalışmaları bazı örneklerdir.

Kürt aydınlarının da folklor çalışmalarına geç başlamadıkları görülmektedir; ancak içinde bulundukları koşullardan ötürü bu çalışmaları diğer çevre halkların çalışmalarına nazaran daha zayıf bir durumda kalmışlardır. Elbette bu zayıflık, son yıllara kadar Kürtlerin genel siyasi durumuyla ilgiliydi. Ancak bize göre bu, Kürt folklorunun sorunlarını ve zayıflığını tek başına açıklamaz. Kürtlerin siyasi durumu ve bunun folklor çalışmaları üzerindeki etkisinin yanı sıra, *akademi*, *örgütlenme* ve *uygulama* ile ilgili konular olarak adlandırılabilir folklor alanının kendisiyle ilgili sorunları da vardır. Öte

yandan, Kürt folklor çalışmalarını iyi bir seviyeye getirmek için başka fırsatlar da bulunmaktadır.

Bu bağlamda bu makalede folklor çalışmalarının mevcut durumu sunulacak ve ayrıca Kürt folklor çalışmalarının sorunları ve fırsatları tartışılacaktır.

Anahtar Sözcükler: *Kürt Halk Bilimi, Dergi, Kurum, Sorun, Fırsat.*

Kurdish Folklore Studies in the 21st Century: Existing Problems and Opportunities

Abstract:

The compound word "folk-lore" was coined by William John Thoms in the late mid-19th century and soon became widespread in literature. Until the end of the century, folklore societies were established in many European countries and journals related to folklore studies were published, the oldest of which is the *Folk-lore Society* and its journal *Folk-lore*. International congresses were held to discuss the framework, methods, and areas of work of folklore. Through these activities, the word that meant "knowledge of the people" became a name of the field study that works on this "knowledge of the people".

Of course, the development of folklore studies was directly related to the spread of national feelings and therefore the intellectuals of different peoples of Europe and the world who wanted to express the "soul" of their nations entered the field of folklore studies and especially the folk literature of their peoples. Hence most of the works of this period are more on folk poetry and stories, myths, legends, and mythology.

With the development of nationalist ideas, in the first quarter of the 20th century, ideas and writings about folklore and the importance of folklore work became available among Turkish intellectuals, as well as collection-related work. The same thoughts and ideas are shared with Kurdish intellectuals living in the same political and cultural environment as Turkish ones in Istanbul. The issue of language and return to the public, the collection of cultural and popular elements was discussed. But with the outbreak of World War I these debates were halved until the end of the war. After the end of the war and the defeat of the Ottoman state, Kurdish intellectuals resumed their political and cultural activities. The most striking examples of this period are the *Kurdish Development Association* /(*Kurd Tealî Cemiyetî*) and its semi-official journal *Jîn*.

In the pages of *Jîn* we actually find the first examples of works of folk literature such as those of Kemal Fewzî, Law Reşîd and Hilmiyê Sêweregî; In the same magazine, ideas about the collection of materials related to Kurdish literature and culture are also published. Of course before them we come to the collection of Mele Mehmûdê Bazidî with the help and guidance of August Jaba and the collections of orientalist, missionaries and European scholars who are important in the history of Kurdish folklore. However, we can say that the works related to Kurdish folklore start with a clear purpose and with a clear knowledge during the publication time of *Jîn*.

With the disintegration of the Ottoman Empire and the establishment of the Republic of Turkey, the Kurds also dispersed; their political activities failed and in the 1930s they once again turned to folklore and popular literature at various centers. Examples of popular literary genres are published in *Hawar*, *Ronahî* and *Roja Nû*, published in Damascus and Beirut; collections and publications in Yerevan; again the compilation work in Iraqi Kurdistan are some examples.

It can be seen that Kurdish intellectuals also started working on folklore not too late; however the conditions under which their work against those of the surrounding peoples was weakened. Of course this weakness was mainly related to the general political situation of the Kurds until recent years. However, in our view, this alone does not explain the problem and the weakness of Kurdish folklore studies. Apart from the political situation of the Kurds and its impact on the work of folklore, there are also issues related to the field of folklore itself which can be referred to as issues related to *academia, organization and implementation*. On the other hand, there are other opportunities to regulate the field of Kurdish folklore.

In this context, in this article, the current state of folklore studies will be presented and in addition, the problems and opportunities of Kurdish folklore studies will be discussed.

Keywords: *Kurdish Folklore, Journal, Institution, Problem, Opportunity.*